

TM	Г. XX	Бр. 3-4	Стр. 391 - 394	Ниш	јул - децембар	1997.
----	-------	---------	----------------	-----	----------------	-------

Prikaz dela

Primeno: 17.02.1998.

Gordana Stajić

ZADATAK SOCIOLOGIJE DANAS*

Nagle promene do kojih je došlo u savremenom svetu u poslednjih nekoliko godina nameću pitawe: U kojoj meri sociologija može u teorijskom i metodološkom pogledu da odgovori na njih? Ovom problemu posvećena je knjiga Karela Turze koja obuhvata razgovore sa našim sociolozima (D. Mićunovićem, Z. Golubović, M. Lazićem, S. Vujovićem, M. Bogdanović, N. Popović i V. Milićem) emitovane na Trećem programu Radio Beograda u periodu od 1993. do 1995. godine. Prvi deo razgovora obuhvata pitawa koja su upućena svim sagovornicima (određene predmeta sociologije, odnos sociologije i filozofije istorije, mogućnosti predviđawa u sociologiji, objašnawe raspada socijalističkih društava i posebno, pokušaj objašnawe raspada bivše Jugoslavije i njegove posledice, odnos nauke i politike), a drugi deo razgovora odnosi se na posebne oblasti kojima se autori bave (istorija socijalnih teorija, socijalna antropologija, metodologija, sociologija politike, sociologija grada i sociološko proučawa društvenih konflikata).

Na početku knjige autor navodi nekoliko razloga koji čine legitimnim pitawe "Šta je sociologija?". Nagle i dramatične društvene promene i sukobi nameću pitawe: Kakva je sociologija primerena izmewenoj društvenoj stvarnosti? Na teorijskom planu, postmodernost je dovela u pitawe neke od osnovnih elemenata sociologije odbacujući velike teorije i klasične sociološke pojmove za koje se smatra da su bili prikladni za analizu modernog društva, ali ne i za analizu heterogenosti postmodernog društva u kome živimo. U našem društvu potreba za preispitavawem granica i mogućnosti sociologije ne proizilazi iz wenog suočawa sa javljawem osobina postmodernog društva već, nasuprot tome, iz potrebe da se analizira "sunovrat u zajednicu", regresivna kretawa ka predmodernom, segmentiranom društvu, dezintegracioni procesi, ekspanzija nacionalizma, rat i njegove posledice. Sreten Vujović ističe da se nastanak sociologije kao nauke vezuje za nastanak modernog društva pa je destrukcija modernog društva, koja je na delu kod nas, istovremeno i destrukcija pretpostavki sociologije. Pri tom se ne radi

* Karel Turza: "Šta je sociologija?". Gutenbergova galaksija, Beograd, 1996.

o i {~ezlom predmetu u akademskom smislu ve} o tome da je sam predmet u stvarnosti doveden u pitanje - ovde se radi o ne-em {to je potpuno dekonstruisano i {to se te{ko mo`e nazvati globalnim dru{tvom.

Isti autor smatra da se pitanje o smislu bavqewa sociologijom mo`e postaviti i sa drugog stanovi{ta: kao {to se mo`e pitati kakva poezija je mogu}a posle Au{vica, tako se mo`e pitati i kakva sociologija je mogu}a posle Vukovara, Mostara, Sarajeva i sli~no. Ovo pitanje se tako|e mo`e postaviti s obzirom na polo`aj sa kojim se ^oveanstvo prvi put sre}e u svojoj istoriji - sa mogu}no{u svog samouni{tewa i kraja `ivota na Zemlji.

Od svog nastanka sociologija se suo~ava sa te{ko}ama i razli~itim pristupima u definisawu svog predmeta {to je usloveno wenom nerazvijeno{u i specifi~nostima predmeta (pre svega wegovom istori~no{u}). Iako se sagovornici Karela Turze razlikuju u pogledu toga {ta smatraju da treba da bude u sredi{tu sociolo{kog istra`ivawa (dru{tveni odnosi, dru{tvena stratifikacija i sli~no), preovladava shvatanje da ograni~avawe predmeta sociologije na globalno dru{tvo kao konkretno-istorijsku celinu vi{e nije mogu}e zbog me|uzavisnosti dru{tva na svetskoj sceni, pa sociolo{kina analiza mora da bude komparativna i da uzima u obzir ono {to se naziva civilizacija, odnosi centar-periferija, "ekonomija-svet" (Brodell). Nagle i dramati~ne promene ~iji smo svedoci name}u potrebu da se, pored sinhonijskog, primenjuje i dijahronijski pristup kojim bi se objasnili procesi koji karakteri{u savremeni svet - uru{avawe sistema realnog socijalizma i protivre~ne procese integracije i dezintegracije koji se odvijaju u Zapadnoj Evropi. Da bi to postigla sociologija mora da uvede nove elemente u analizu - odnose mo}i na globalnom planu, karakteristike vladaju}ih elita, posledice zna~ajnih politi~kih odluka, ulogu istaknutih politi~kih li~nosti, da pored institucionalnog nivoa prou~ava i na~in na koji on uti~e na li~no iskustvo qudi i wihov `ivot. Oslawawe iskqu~ivo na kauzalnu ili funkcionalnu analizu, suprotstavqawe nominalizma i realizma i ograni~avawe na jedan teorijsko-metodolo{kii pristup se pokazuju kao nedovoljni; kompleksna dru{tvena stvarnost zahteva interdisciplinarni pristup i dijalog razli~itih teorijskih pristupa.

Posle Fukujaminog objavqivawa kraja istorije i postmodernisti~kog odbacivawa "velikih pri~a", slom socijalisti~kih sistema je ponovo o`iveo interesovawe za filozofiju istorije i globalni pristup u prou~avawu dru{tvenog razvoja koji je karakterisao rane faze razvoja sociologije kao nauke, a kasnije se zadr`ao u okviru pojedinih pravaca (uglavnom marksisti~kog). Globalno dru{tvo mora da se osmisli kao proces, a ne samo kao struktura i da se obja{wava u kontekstu svetskih procesa da bi se otkrile izvesne pravilnosti u istorijskom razvoju (Z. Golubovi}). Iz toga proizilazi nu`nost da se socijalno posmatra u istorijskoj perspektivi i zna~aj filozofsko-istorijskog pristupa koji pru`a okvir za daqu analizu pojedina~nih doga|aja.

Iako su analize ukazivale na protivre~nosti reprodukcije socijalisti~kih dru{tva, wihov nagli raspad je "iznenadio" sociologe i u sredi{te interesovawa stavio problem mogu}nosti predvi|awa dru{tvenih pojava. U odgovoru na ovo pitanje ispoqena su razli~ita shvatanja - od toga da mogu}nost predvi|awa dru{tvenih pojava zavisi od sposobnosti sociologije da svestrano prou~i postoje}e stawe i uzroke koji su do

wega doveli (M.Bogdanovi}), do shvatawa da je predvi|awe u sociologiji nemogu|e (ili da se ne mo`e o-ekivati preciznost kao u prirodnim naukama) zato {to su u dru{tvene pojave rezultat delovawa velikog broja razli~itih ~inilaca i {to se qudsko delovawe ne mo`e svesti samo na racionalno pa analiza mora da uzima u obzir interese, motive i voqu qudi, problem qudske slobode i slu-ajnog koji se ne mogu predvideti. Mladen Lazi} govori o paradoksu predvi|awa u dru{tvenim naukama - najpouzdanija su dugoro-na predvi|awa jer su ona na najop{tijem nivou; kad je re~o sredworodnim predvi|awima polazi se od verovatno|e da, na osnovu nekih procesa, pod odre|enim uslovima, mo`e do}i do jednog ili drugog tipa razvoja. Ne mo`e se o-ekivati da sociologija predvi|a neposredan razvoj doga|aja jer na wega uti~e veliki broj razli~itih ~inilaca.

Nekoliko pitawa se odnosi na uzroke raspada socijalisti~kih dru{tava (i posebno biv{e Jugoslavije) i na perspektive dru{tava u tranziciji. Doga|aji posledwih godina u Jugoslaviji se moraju posmatrati u kontekstu {ireg procesa sloma sistema realsocijalizma, ali se moraju tra`iti i specifi~ni ~inioci koji su doveli do raspada zemqe, ekspanzije nacionalizma, rata, "razarawa" dru{tva. Oni imaju kompleksne uzroke - istorijske, systemske, situacione, spoqa{we i sli~no. Zagorka Golubovi} isti~e da jugoslovensko dru{tvo nije uspeo da uspostavi temeqe jednog odre|enog, jasno definisanog sistema ve} je bilo konglomerat i me{avina razli~itih sistema, dru{tvo koje nije imalo svoj identitet. Intervjuisani sociolozi smatraju da je potrebno istra`iti ulogu nacionalnih elita - politi~kih i kulturnih, odnos nacionalizma i ranije dominantne ideologije socijalizma me|u kojima se mogu na}i neke zajedni~ke osobine (autoritarni principi, antiindividualizam, nagla{avawe uloge vo|e i kolektiva), kao i dru{tvene uslove koji su doprineli prijem~ivosti stanovni{tva na predrasude (nepismenost, ruralizacija gradova, autoritarnost stanovni{tva, razli~iti oblici frustracija pojedinih dru{tvenih dru{tvenih grupa, posebno ekonomske i kulturne aspiracije i iskustvo genocida).

U pogledu perspektive zemaqa u tranziciji sagovornici Karela Turze se sla`u da one moraju da se ukqu~e u svetske trendove da bi opstale, ali taj proces karakteri{e zaostajawe - ekonomsko, kulturno, politi~ko, nau~no-tehnolo{ko - u odnosu na razvijene zemqe i polo`aj (polu)periferije koje }e rat koji je vo|en na prostorima biv{e Jugoslavije jo{ vi{e pove}ati. Na politi~kom planu, pored spoqne zavisnosti, ovim zemqama preti opasnost od autoritarnih re~ima jer se demokratski te{ko uspostavqaju, nestabilni su i lako se uklawaju dok su autoritarni re`imi mnogo stabilniji.

Problem odnosa sociologije i politike, nau~nog i politi~kog anga`mana sociologa se razli~ito razre{ava u zavisnosti od razli~itih vrednosnih i teorijsko-metodolo{kih polazi{ta autora i razli~itog shvatawa pojma politike. Ako se politika ne shvati kao ve{tina vladawa, a politi~ki anga`man kao profesionalno politi~ko anga`ovawe ve} se, u duhu Aristotela, pod politikom podrazumeva u-estvovawe u javnom `ivotu mo`e se govoriti, u principu, o dva izra`ena stava. Prvo gled i {te je da je anga`man sociologa, kao aktivno u-estvovawe gra|anina u javnom `ivotu ne samo mogu} nego i potreban i da on doprinosi unapre|ewu javnog `ivota, obja{wawa ga i ~ini razumqivim gra|anima.

"Unutra{wa emigracija" protivre~i pozivu sociologa za koji je upravo va`an kriti~ki pristup - ne u smislu vrednosnog stanovi{ta prema unapred zadatom idealu ve} u smislu postavqawa pitawa {ta odrejeno dru{tvo pru`a svojim ~lanovima, u kojoj meri zadovoqava wihove potrebe i omogu}ava im da budu aktivni u~esnici dru{tvenog `ivota (Z. Golubovi}). Drugo je shvatawe da su nau~ni i politi~ki anga`man inkompatibilni ako nau~nik ostaje u referentnom okviru (odnosno u domenu bavqewa naukom) kao kriti~kim prou-avawem stvarnosti (M. Bogdanovi}). Ovaj odnos se mewa sa stepenom pribli`avawa ili ukqu~ivawa nau~nika u politi~ki sistem - nau~nik nema naj-e}{e uticaja na na~in kori}{jewa rezultata, a svest o po`eqnim rezultatima i samokontrola radi o~uvawa sopstvenog polo`aja umawuju objektivnost analize.

Vladimir Mili} smatra da je danas nu`no politiku posmatrati kao ve{tinu s obzirom na slo`enost procesa upravqawa globalnom dru{tvenom organizacijom u savremenom svetu i da se mo`e govoriti o inherentnoj protivre~nosti izmeju tako shva}ene politike i nauke. I jedna i druga danas zahtevaju potpunu posve}enost li~nosti - politi~ar ne bi mogao danas da se snaqe u vrlo diferenciranom svetu nauke i obratno. Savremena politika se bavi svakodnevnim `ivotom gde skoro da nema vremena za nau~nu analizu ve} se pojave brzo izdvajaju i prema wima zauzima odrejeni stav, a u nauci se rezultati javqaju kao posledica dugogodi{weg rada. Pored toga, Mili} isti~e nekompatibilnost nauke i politike i sa stanovi{te wihove etike - politika kao izraz qudskih voqa uvek zastupa parcijalne interese (koji joj omogu}avaju da i sama opstane) za razliku od nauke koja, po definiciji, ne bi bila nauka ako ne bi zastupala zajedni~ke i op{te interese.

Iako su na mnoga pitawa dobijeni razli~iti odgovori, zajedni~ko je shvatawe da je zadatak sociologije danas analiza ~inilaca koji su doveli do raspada socijalisti~kog sistema, promena do kojih je do{lo u dru{tvenoj strukturi i mogu}ih pravaca razvoja. Pri tom ona mora da bude svesna, s jedne strane, procesa globalizacije koji se odvija u savremenom svetu i, s druge strane, procesa stalne diferencijacije znawa na takav na~in da sve specijalizovanija znawa ne ugro`avaju mo} sagledavawa celine.

Kwigu preporu~ujem sociolozima, ali i svima onima koji se interesuju za nau~no prou-avawe dru{tva i dru{tvenog razvitka.